

ESTONIAN | EESTI

sing me in

collective singing in the integration process of young migrants

Töö koolis

Free handbook

www.SingMeln.eu

Väljaandja

Selle käsiraamatu andis välja Euroopa Kooriühing – Europa Cantat (Weberstrasse 59a, 53113, Bonn, Saksamaa) „Sing Me In” projekti jaoks.

Seda võib alla laadida, jagada ja välja trükkida.

Partnerorganisatsioonide poolt kirjutatud tekst on litsentseeritud „Creative Commons Attribution 4.0 International Public License” avaliku litsentsiga. Seda võib jagada ja kohandada tingimustel, mis on välja toodud veebilehel [https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/..](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Tsitaadid, muusikalised näited või pildid võivad olla kaitstud autoriõigustega, mida püüdsime iga juhtumi puhul eraldi välja selgitada.

Projekti partnerid

Projekti „Sing me in” koordinaator on

European Choral Association - Europa Cantat (DE) www.europeanchoralassociation.org

koostöös järgmiste partneritega:

Eesti Kooriühing (EE) www.kooriyhing.ee

Sulasol (FI) www.sulasol.fi

Ung i Kor (NO) www.ungikor.no

ZIMIHC (NL) www.zimihc.nl

Koor&Stem (BE) www.koorenstem.be

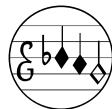
A Coeur Joie (FR) www.choralies.org

Musica International (FR) www.musicanet.org

Moviment Coral Català (CAT/ES) www.mcc.cat

Koro Kulturu Derneği (TR) www.korokulturu.org

Fayha Choir (LB) www.fayhachoir.org

SULASOL

Projekti on rahaliselt toetanud Euroopa Komisjon.

Publikatsiooni sisu peegeldab autori seisukohti ja Euroopa Komisjon ei ole vastutav selles sisalduva informatsiooni kasutamise eest.

Erasmus+

Kaasautorite nimekiri

Paljud inimesed on panustanud sellesse projekti oma aega ja energiat, et teha korrektuur, tõlkida ning koguda informatsiooni ja tekste. Nende inimeste nimed on avaldatud meie kodulehel www.SingMeIn.eu

Käsiraamatute redigeerimist jälgisid:

Burak Onur Erdem, Ingvill Espedal, Côme Ferrand Cooper, Sonja Greiner, Lucille Lamaker, Gautier Lemoine, Olav Øyehaug Opsvik, Pierre-Luc Pfrimmer, Liesbeth Segers, Çağlar Tosunoğlu, Marina Velasquez ja Jean Claude Wilkens.

Sisukord

Tere tulemast projekti „Sing Me In“!	5
Milles seisneb projekt „Sing Me In: Collective singing in the integration process of young migrants“?.....	5
Meie panus: neli käsiraamatut alla laadimiseks.....	7
Laulmine kui koolitöös osalemise vahend	9
See käsiraamat on teile, kui.....	9
Miks te peaks ühislaulmist kasutama koolis lõimimisvahendina?.....	10
Olgu, hakkame pihta!	13
Määratlege oma tegevus.....	13
Looge heatahtlik ja soosiv õhkkond.....	17
Otsige ja otsustage, mida laulda.....	19
Haarake pliatsid! Alustage oma projekti!	23
Kontrollnimekiri.....	23
Abivahendid ja viited.....	24

Tere tulemast projekti „Sing Me In”!

Head lugejad!

Täna, et võtate vaevaks seda käsiraamatut lugeda. Loodame, et saate sellest kasu ja see motiveerib teid viima läbi uusi muusikaprojekte! See käsiraamat on üks neljast, mis koostati aastatel 2016 kuni 2020 läbi viidava Euroopa projekti raames. Selles sissejuhatuses tutvustame lühidalt projekti ning selle kasulikkust teile.

Milles seisneb projekt „Sing Me In: Collective singing in the integration process of young migrants”?

(„Sing Me In – ühislaulmine noorte sisserändajate lõimimisprotsessis” /Laula mind omaks/)

Mõnedel noortel on oma sotsiaal-majandusliku päritolu, elukoha, rändetausta jne tõttu suurem oht tõrjutuks saada. Projekti „Sing Me In” eesmärk on pakkuda laste- ja noortekooride dirigentidele ja muusikaõpetajatele, aga ka kõigile teistele huvilistele pedagoogilisi lähenemisi ja vahendeid, mis võimaldavad ühislaulmisel mängida positiivset rolli tõrjumisohus olevate noorte integratsiooniprotsessis.

Mitmed ühislaulmisega tegelevad noorteorganisatsioonid väljendasid enda ja oma liikmete vajadust struktuursete vahendite leidmiseks, et tegelda hetkel aktuaalsete probleemidega: kõigil maailma noorteorganisatsioonidel on ühised väljakutsed ning nad on vaid osaliselt teadlikud teistes Euroopa riikides välja töötatud lahendustest. Projekti partnerid otsustasid tegelda nende vajadustega üleeuroopalisel tasandil, et tagada maksimaalne kasu kogu sektorile ja võimalikult paljudele Euroopa noortele.

Üksteist noorsootöoga tegelevat muusikaorganisatsiooni kümnest riigist ühendasid jõu ja kasutasid oma ulatuslikke võrgustikke, et koguda häid tavasid oma vastavates professionaalsetes ja geograafilistes piirkondades. Kogutud väärtuslike sisendite põhjal ning ekspertide ja praktikute toetusel, otsustasid nad kollektiivselt välja töötada uuendusliku pedagoogika.

Projekti peamised väljundid on kolm käsiraamatut ja spetsiaalne repertuaarijuhend, mis on suunatud laste- ja noortekooride juhtidele ja õpetajatele: näpunäited repertuaari valikuks, vead, mida vältida, heade tavade näited, kommunikatsioonistrateegiad, rahastamisvihjehed, juhised lauljate ettevalmistamiseks jne. Käsiraamatud on saadaval 11 keeles, et tagada nende võimalikult lai levik ja maksimaalne kasu noorsootöötajatele Euroopas ja mujal.

Tõhusaks levitamiseks korraldame rahvusvaheliste ja riiklike ürituste tsükli, mis on osa meie sihtrühmale suunatud koolitusüritustest ja konverentsidest kogu Euroopas. Läbi nende ürituste on võimalus jõuda praktikuteni, kes omakorda kasutavad ja levitavad neid meetodeid edasi.

Antropoloogiliste leidude põhjal oli inimhääli üks esimesi instrumente, mida inimesed kasutasid koosmusitseerimisel ja see aitas rühma liikmetel arendada oma oskusi, jagada emotsioone ja korraldada ühist elu. Ühislaulmine tekitab kuuluvustunde. Seega, tulevikku vaadates tugineb projekt „Sing Me In” tuhande aasta vanusele traditsioonile: see pakub uuenduslikke ja tõhusaid vahendeid, mis aitavad noortel võidelda eelarvamustega, omandada oskusi ning astuda kogukonnaga produktiivsesse ja tasakaalustatud suhtesse.

Miks on ühislaulmine integreerimisel kasulik?

Ühislaulmine on sotsiaalne akt: tegemist on koos laulmisega. Ja koos laulmine võib luua tugeva, emotsionaalse ja õnneliku sideme, isegi väga erinevate eluviisidega inimeste vahel. Sellest jagatud emotsionaalsest kogemusest, mis hõlmab ilu, jõupingutusi ja rõõmu, võib kasvada välja uus suhe. Laulmine iseenesest on muidugi vaid vahend osalejate staatuse võrdsustamisel: laulmise ajal oleme eelkõige lauljad, kelle koostöös luuakse jagatud muusikaline tulemus. See võimaldab võrdõiguslikkusel põhinevat uut suhet (siin oleme me kõik lauljad), mida saab kasutada tajutavate erinevuste ületamiseks ja astumiseks dialoogi ja mõistmise etappi. Kuid see vahend pole unikaalne! Ühislaulmine on vaid üks integratsiooni / kaasamise vahend paljude teiste suurepärase tööriistade (muu muusikaline tegevus, sport, haridus, töökogemus, kogukonnatöö jne) seas ning seda saab teha koos paljude teiste sama eesmärgi taotlevate tegevustega.

Tsiteerigem siin Anne Haugland Balsnes¹:

„Lauluhääl on kehaosa ja tihedalt seotud hingamisega. Seetõttu laulmine lõdvestab ja treenib lihaseid, luid ja kopsu mahtu ning aitab kaasa üldisele kehalisele heaolule. Veelgi enam, koorilaul pakub lisaks üldisele vaimsele heaolule ka rõõmu ja erutust. Kooris laulmist kirjeldatakse kui „adrenaliinisööstu”, „armumist” või „pikaajalist heaolutunnet”. Sellised kogemused on olulised tervisele ja elukvaliteedile.

Üks tähtsamaid oskusi uude ühiskonda integreerimisel on keeleoskus. Kooris õpitakse uut keelt sõbralikus ja rahulikus keskkonnas, kooriproovides suheldes ja laulusõnu õppides. Et saada kooriliikmeks, ei pea selle maa keelt kõnelema vigadeta. Koor aitab kaasa sotsiaalsele suhtlemisele, mis on integratsiooni jaoks samuti ülioluline.

Kooris laulmine on kõige lihtsam muusika tegemise viis, kuna instrument – lauluhääl – on kehaosa. Koori tegemiseks on vaja vaid gruppi inimesi, kohta ja dirigenti. Siiski pole kindlustatud, et ülalnimetatud kasu saavutatakse. On ülioluline, et nii koori sotsiaalne kui ka muusikaline külg oleks täis külalislahkust.”

Projekti nimes on sõnastus “ühislaulmine noorte sisserändajate lõimimisprotsessis”. Kuigi me arutame edaspidi neid termineid, näitavad need iseenesest selgelt, et meie peamine eesmärk on toetada protsesse ja projekte, mis aitavad inimestel omavahelisi erinevusi ületada. Sellest tulenevalt avastavad nad aja jooksul lõpuks viise, kuidas suhelda individuaalsel tasandil, luua uusi sidemeid ja ühtekuuluvustunnet. Noored sisserändajad, kes on just saabunud või juurdunud tugeva rändetaustaga perekondadesse, on osa meie Euroopa ühiskondadest. Nad õpivad, töötavad, mängivad, räägivad ja liiguvad koos ülejäänud põlvkonnaga – homsete täiskasvanutega. See, kuidas nad suhtuvad oma keskkonda ja kuidas keskkond nendesse suhtub, määrab osaliselt meie ühiskondade toimimise lähiaastatel. Kuigi te tõenäoliselt laadisite selle käsiraamatu alla internetist, usume meie, et digitaalne suhtlemine ja virtuaalsed kogukonnad ei ole lahendus tulevastele väljakutsetele. Tegelikus elus vajame me kontakti, dialoogi ja koostööd.

Ühislaulmine on väga paindlik kunstivorm, mis on defineeritud meetodiga (koos laulmine) ja seega kohandumisvõimeline ja vastuvõtlik uuele muusikalisele ja kultuurilisele sisule. See ühtsuse vaim ja rahumeelne kohtumine on Euroopa ideaali sisu (nagu paljudes algatustes Euroopa Liidu institutsioonides ja väljapool neid).

¹ Anne Haugland Balsnes uuris KIA mitmekultuurilist gospelkoori (The KIA Choir, <http://kianorge.no/gospelkor/>) Kristiansandis, Norras, kevadel 2012. Koor on osa KIAst – mis on lühend nimetusest „Kristent interkulturelt arbeid”, ehk „Kristlik kultuuridevaheline töö”. Uurimus põhines osalejate tähelepanekutele ja intervjuudele ja keskendus pagulastaustaga liikmetele.

Kellele on see projekt mõeldud?

- Lõppsihtmärk: projekti eesmärk on kasu noortele
  - kes elavad erinevates Euroopa riikides ja mujal
  - nii vastuvõtjariigi kultuurist kui ka muust kultuurilisest taustast (sisserändajad ja pagulased)
  - lauljatele ja mitte-veel-lauljatele
- Otsesed sihtmärgid: käsiraamatud on mõeldud
  - noorsoovaldkonna spetsialistidele: laste- ja noortekoorid, sotsiaaltöötajad,
  - (muusika)õpetajad, kes soovivad töötada erineva kultuuritaustaga lastega / noortega
- Teavitajad: vahendite laiemaks levitamiseks toetume laiale võrgustikule
  - organisatsioonid, mis tegelevad noorsoovaldkonna spetsialistidega
  - organisatsioonid, mis suudavad omalt poolt esile tuua näiteid toimivatest töövormidest ja / või teavitada projekti tulemustest, sealhulgas käsiraamatud ja repertuaarijuhend.

Meie panus: neli käsiraamatut alla laadimiseks

Meie töö tulemus on kolm käsiraamatut ja repertuaarijuhend, mida saab tasuta alla laadida veebilehelt www.SingMeln.eu

- „Sing Me In: laulmine koos noorte pagulaste rühmadega”
- „Sing Me In: sisserändaja taustaga noorte kaasamine olemasolevatesse kooridesse”
- „Sing Me In: töö koolis”
- „Sing Me In: repertuaarijuhend”

Need käsiraamatud on saadaval 11 keeles: araabia, katalaani, hollandi, inglise, eesti, soome, prantsuse, saksa, norra, hispaania ja türgi keeles. Kui olete huvitatud nende tõlkimisest oma emakeelde, võtke meiega ühendust! Kui tahate teada, kas need on vahepeal veel mõnda teise keelde tõlgitud, vaadake meie kodulehelt www.SingMeln.eu.

Millised on oodatavad tulemused?

Loodame näha

- et meie käsiraamat innustab algatama rohkem lõimimisprojekte
- et tavakoored võtavad meelsasti vastu rohkem erineva taustaga lauljad
- et õpilased ja klassid saaksid laulmisest kasu (paremad õpitulemused ja dünaamilisus klassiruumis).
- et kõik osalejad ja organiseerijad tunneksid rõõmu jagatud muusikast ja oleksid koos õnnelikud.

Selle saavutamiseks vajame teie abi! Kui teile meeldivad need käsiraamatud, jagage neid oma kolleegidele ja sõpradele. Ja kui need teile ei meeldi, andke meile teada, kuidas saaksime neid paremaks teha!

Terminite selgitused

Projekti nimi on „Sing Me In – ühislaulmine noorte sisserändajate lõimimisprotsessis” /Laula mind omaks“. Seletame need terminid lahti:

[...] ühislaulmine [...]

Kuigi enamus selle projekti partneritest tegutsevad koorivaldkonnas, usume, et igasugune „ühislaulmise” vorm on kasulik. Traditsiooniline koorikoosseis – dirigent, noodid ja erinevate häälühmade lauljad – ei ole ainus vorm selle projekti jaoks. Seega hõlmab meie lähenemisviis igasugust ühislaulmist, *a cappella* või koos pillidega, unisoonis või mitmehäälselt, samuti ka mistahes tüüpi repertuaari või stiili. Siin on tuumaks intiimne ja ühendav mitmehäälsuse kogemus.

[...] lõimimisprotsess [...]

Olime algusest peale teadlikud, et mõnes riigis, kultuuris või keeles võidakse pidada mõistet „lõimimine” ehk „integratsioon” vananenuks, valeks või poliitiliselt ebakorrektsaks. Meie eesmärk ei ole otsustada, kas sisserändajad peaksid olema „lõimunud” või „kaasatud” (või mõni muu termin). Meie eesmärk on pakkuda ideid ja vahendeid, mida saab kohandada väga mitmekesistes kontekstides, kus erineva taustaga inimesed peavad rahulikult koos

eksisteerima geograafilises, poliitilises, majandus- ja kultuuriruumis; kus ühislaulmine võib olla inimestele vahend kohtumiseks ja suhtlemiseks. Ühesõnaga, soovime lihtsalt teha kõigi asjaosaliste elu paremaks.

Pidage meeles, et see on kahe-suunaline tänav: võõrustajamaa kultuur peab lõimuma võrdselt sisserändajate kultuuridega. Meie mitmekesisel maailmas peavad kõik integreeruma.

[...] noored [...]

See projekt keskendub noortele sisserändajatele. „Noorte“ all mõistetakse kõikjal maailmas inimesi nende kujunemiseas, sealhulgas lapsi (alates lasteaiast) kuni täiskasvanuks saamiseni. Kui peame silmas mõnda konkreetset vanust, on see ära märgitud. Loomulikult on see äärmiselt erinev mõiste, olenevalt riigist, kultuuridest ja sotsiaalmajanduslikust olukorrast². Märkate ka, et mõnikord esitatakse lõimimisvahendina tegevusi ja kogemusi, milles osalevad erinevad põlvkonnad, või et püüame isegi midagi õppida täiskasvanute jaoks välja töötatud kogemustest, millest saame kasulikku teavet. Ja vastupidi, paljud käsiraamatutes mainitud näpunäiteid ja vihjeid saab rakendada ka sarnases kontekstis töös täiskasvanutega.

[...] sisserändajad [...]

UNESCO andmetel võib mõistet „sisserändaja“ mõista kui „isikut, kes elab ajutiselt või alaliselt riigis, kus ta ei sündinud ja kellel on selle riigiga olulisi sotsiaalseid sidemeid“. See määratlus hõlmab pagulasi ja varjupaigataotlejaid.

Meie projektil on aga laiem ulatus, mis võib hõlmata ka sisserändaja taustaga noori (esimene, teine või isegi kolmas põlvkond), kellel võib olla vajadus edasise integratsiooni (või kaasamise) järele võõrustajariigi kultuuris. Teame, et osad noored sisserändajad on juba integreerunud ega vaja abi. Paljusid kogutud näpunäiteid ja nippe võib kasutada ka selliste noorte mitte-sisserändajatega töötamiseks, kellel puudub juurdepääs kultuurile ja kes on sotsiaalselt või mõnel muul viisil ebasoodsas olukorras..

---

² Täpsemate määratluste puudumisel kasutatakse järgmisi vanusevahemikke: lapsed = 0-12, noored = 13 kuni 30, teismelised = 13-18, noored täiskasvanud = 18 kuni 30

Clément Vidal

Laulmine kui koolitöös osalemise vahend

Ühislaulmine on jagamise põhimõttele ülesehitatud tegevus: jagame lauldes rõõmu, ühtsustunnet ja lõbu. Seega on laulmine ideaalne vahend ühtekuuluvuse, koostöö ja hea tuju loomiseks klassiruumis ja koolis. Muidugi on see väärtuslik kõigile õpilastele ja õpetajatele, kuid eriti oluline on see sisserändaja taustaga noortele. Nagu eespool projekti „Sing Me In” sissejuhatuses on öeldud, võib ühislaulmine olla kõige väärtuslikum osa uude riiki, linna ja antud juhul uude kooli vastuvõtmise protsessis.

Paljudel juhtudel on ühislaulmine koolis osale lastest, olenemata nende päritolust, täiesti uus asi. Lapsed saavad muusikat ja laulmist mitmel moel tundma õppida: nad kuulavad kodus popmuusikat, õpivad muusikakoolis näiteks viiulit või naudivad telesaateid vaadates muusikat. Kuid mitte kõigil lastel pole võimalik ise muusikaga tegeleda. Kool on seega lastele oluline koht, kus nad saavad kogeda laulmise ja koosmuusitseerimise rõõmu.

Pole olemas imelahendust ega ideaalset valemit, mida kõikides koolides rakendada. Iga õpetaja peab oma õpilastega ise oma rännaku läbima. Nii nagu valmistudes reisima võõraste linna võib teil vaja minna reisi juhti, mis aitab teil orienteeruda ja seiklust nautida. Selle käsiraamatu eesmärk on juhtida tähelepanu võimalikele küsimustele, millega peate tegelema klassis ja koolis laulmisel ja otsustele, mida peate langetama, et laulmiskogemus oleks meeldiv. See tugineb praktilistele näpunäidetele ja küsimustele, mis on kogutud laialdaste edukate ja mitte nii edukate kogemuste tulemusena üle kogu Euroopa. Selle käsiraamatu näol pole tegu kasutusjuhendiga – me ei ütle, mida teha või mida ja millises järjekorras laulda. Loodame, et see aitab teil katse-eksitusfaasi vältida ning säästa aega ja energiat sellele, mis on tõeliselt oluline – panna lapsed läbi ühislaulmise end hästi tundma!

See käsiraamat on teile, kui...

Olete klassijuhataja

Mitte keegi ei tunne teie klassi paremini kui teie ise! Teie näete, millised lapsed vajavad tuge ja kes suudavad iseseisvalt töötada. Teie teate, kuidas grupi meeleolu muutub, kui nad keskenduvad, põlevad himust õppida või on

talvel väsinud. Teie näete, kuidas luuakse sõprusgrupe ning seda, kuidas liidud lagunevad. Võimalik, et teil on klassis sisserändaja taustaga õpilased, kellest mõned on äsja maale saabunud, mõned räägivad kodus, sõpradega ja koolis erinevaid keeli. Investeerige oma oskusi ja energiat veendumaks, et neil kõigil on võimalus arendada oma andeid. Selles käsiraamatus pakume teile mõningaid vahendeid, mis aitavad teil rakendada selles protsessis laulmist. Isegi kui te ise viisi ei pea. Isegi kui te ei tunne muusikat. Laske meil teid omaks laulda.

Olete seotud kooliväliste hobidega

Koole kasutatakse sageli ka muuks kui koolitööks. Koolimajades käivad tihti vabatahtlikud, vanemad, teised organisatsioonid, kes õpetavad ja tegelevad lasterühmadega pärast koolitunde. Laulmine ja muusikamängud on ideaalsed tööriistad. Laske sel juhendil end inspireerida.

Olete muusikaõpetaja

Me ei pea teid veenma muusika tähtsuses koolis ega elus. Kuid püüame pakkuda teile mõningaid näpunäiteid, kasulikke vihjeid repertuaari ja meetodite valimisel, võib-olla ka mõningaid uusi võimalusi, kuidas lapsed saaks oma erinevaid kultuuritaustu jagada oma sõprade ja teiega.

Olete koorijuht või muusik

Kas musitseerite või laulate tihti koos lastega klassiruumis või koolivälise hobina? ³ Või kas soovite seda teha? See juhend aitab teil töötada lastega, kellel puudub laulmise kogemus või kellele laulmine ei meeldi. See juhend võib aidata teil leida veenvaid argumente selle tegevuse alustamiseks või luua alus õpetajate ja koolijuhtidega töötamiseks.

Te olete koolijuht

Te ise või teie pedagoogiline meeskond sooviks teha teatud tegevusi, mis suurendaksid kõigi laste osalemist ja tegeleksid keele omandamise probleemidega? Tahaksite oma kooliprojekti kultuurilist mõõdet intensiivistada, suurendades samal ajal kõigi laste õppimisvõimet? Võib-olla on teie kooli hiljuti tulnud paar uut õpilast teistest riikidest ja te püüate leida võimalusi aidata neil end tunda oma uues kodus teretulnuna? Istuge oma õpetajatega koos maha ja arutage seda käsiraamatut – see võib aidata teil leida oma kooli jaoks meeldivaid, realistlikke mõtteid ja tõhusaid võtteid.

Olete lapsevanem

Te olete koolikogukonna töösse kaasatud vanem ja soovite algatada ühislaulmisega seotud tegevusi, et stimuleerida sisserändaja taustaga laste integreerimist ja osalemist. See dokument võib olla hea lähtepunkt koolijuhtkonna, õpetajate ja muusikateenuste pakkujatega arutamiseks.

Olete kaasatud sotsiaalkultuurilisse töösse

Te arendate, juhite või osalete kaasamis- või lõimimisprojektides ja sooviksite kasutada ühislaulmist koolis kui vahendit oma projekti raames. See võib olla projekti keskne osa või ka täiendav vahend spetsiifiliste sotsiaalsete probleemide lahendamiseks. Loodame, et see käsiraamat pakub kasulikke vihjeid ja annab kätte õige teeotsa koostööks partneritega.

Olete õpilane või tudeng

Olete noor ja motiveeritud õpilane, kellele meeldib laulda. Soovite oma koolis laulmistegevusi arendada, lauldes mänguväljakul või kutsudes kokku koolikoori. Teie kool armastab õpilaste omaalgatust ja toetab teie ideed. Käesolev dokument pakub teile väärtuslikke ettepanekuid.⁴

Miks te peaks ühislaulmist kasutama koolis lõimimisvahendina?

Ühislaulmine on võimas integratsioonivahend

Nagu eespool selgitatud, on ühislaulmine definitsiooni järgi sotsiaalne tegevus: tegemist on koos laulmisega.

³ Vaadake ka käsiraamatut „Sing Me In: sisserändaja taustaga noorte kaasamine juba olemasolevatesse kooridesse”, mida saab tasuta alla laadida veebilehelt www.singmein.eu

⁴ sama allikas nagu 1.

Ühislaulmine võib luua tugeva, emotsionaalse ja õnneliku sideme väga erinevate inimeste vahel. Tuginedes sellele jagatud emotsionaalsele kogemusele, mis hõlmab ilu, jõupingutusi ja lõbu, võib alguse saada ja areneda uus suhe. Lauldes oleme me eelkõige lauljad, kes teevad koostööd, et luua jagatud muusikaline tulemus. See võimaldab võrdõiguslikkusel põhinevat uut suhet, mis aitab ületada silmaga nähtavaid ja tajutavaid erinevusi ning astuda dialoogi ja mõistmise faasi.

On tõestatud, et laulmine mõjutab positiivselt õpilaste suhtlemist ja õpiprotsessi

Ühislaulmisel on positiivne mõju õpilastele erinevatel tasanditel. Lapsed, kes õpivad koos laulma, õpivad ka koos töötama, üksteist kuulama ja rühmana probleeme lahendama. Laulmine arendab ka kujutlusvõimet ja teravdab meeli. Sisserändaja taustaga õpilaste jaoks on see ka mänguline ja võimas vahend keele omandamiseks, mis võimaldab süntaktiliste vormide ja sõnavara loomulikku omandamist. Ning viimasena, ent mitte vähem tähtsana, ühislaulmine tõstab laste enesehinnangut ning tekitab kuuluvustunde.

Ühislaulmise kasust haridusprotsessis on palju teaduslikku kirjandust. Londoni Ülikooli haridusinstituudi professor Graham F. Welch tegi kokkuvõtte laste ühislaulmise kasust viies kategoorias (Welch, 2015).

Kasu	Näited
Füüsiline	<ul style="list-style-type: none"> • Hingamis- ja südamefunktsioonid. • Motoorse kontrolli areng häälesüsteemis. • Närvitalitus.
Psühholoogiline	<ul style="list-style-type: none"> • Intrapersonaalse suhtlemise ja individuaalse identiteedi arendamine muusikas ja muusika kaudu. • Laulmine on katartiline tegevus: laulmine annab meie tunnetele väljapääsu. • Inimestevaheline suhtlemine: laulmine võimaldab meil maksimeerida oma potentsiaali suhelda teiste inimestega.
Sotsiaalne	<ul style="list-style-type: none"> • Suurenenud sotsiaalse kaasatuse tunne.
Muusikaline	<ul style="list-style-type: none"> • Oma muusikalise potentsiaali realiseerimine: laulmine toetab meie intellektuaalset suhtlemist muusikaga. • Individuaalse muusikalise repertuaari loomine kas kuulajana või esinejana või mõlemana.
Hariduslik	<ul style="list-style-type: none"> • Teadmiste, arusaamade ja oskuste kasvatamine meid ümbritseva maailma kohta nii muusikas kui ka muusika kaudu. • Laulmine muudab teid oma emakeeles tõenäoliselt pädevamaks, parandades muuhulgas lugemisoskust. • Sõnade ja nootide lugemine toimub samas ajukoore osas kus sümbolite dekodeerimine.

Kool on ühislaulmiseks ideaalne koht

Kool on üsna spetsiifiline sotsiaalne olustik: siin saavad kokku noored selge eesmärgiga – valmistada neid ette kogukonna liikmeteks. Usume, et sellel olustikul⁵ on konkreetsed kasud ühislaulmise ja integratsiooni vallas:

- Osalejaid ei ole vaja värvata: õpilastel on vaja vaid kohal olla ja tegevused määrab kool (õpetajad, juhtkond jne).
- Kool pakub segu erinevatest päritoludest ja kultuuridest. Õpilased toovad kaasa rahvuste, keelte, sotsiaalmajanduslike olukordade ja kultuuriliste harjumuste mitmekesise kogu.
- Koolide õiguspärasus on eelnevalt kindlaks määratud: õpetajad on laste jaoks usaldusväärsed teadmiste ja edu allikad.

Muidugi eksisteerivad ka spetsiifilised probleemid:

5 Me räägime peamiselt laulmistevõimetest, mis leiavad aset ametliku koolipäeva jooksul, kuigi mõned mõtted sobivad ka kooliväliste hobide korral. Võite vaadata ka käsiraamatut „Sing Me In: sisserändaja taustaga noorte kaasamine juba olemasolevatesse kooridesse“

- Vahendid ja oskused: koolil ei pruugi olla raha palgata professionaalseid muusikuid ja õpetajad võivad arvata, et neil puuduvad vajalikud oskused.
- Õpilased on sunnitud osalema; nad pole ise teinud otsust ühislaulmises osaleda. Kogemus peab olema veenev, et võita õpilaste tunnustus.
- Väljaspool ametlikku õppekava olevate tegevuste jaoks on aeg piiratud. Ametliku programmi täitmise surve võib anda ühislaulmisele madala prioriteedi staatuse.

Selles käsiraamatus proovime pakkuda võimalikke lahendusi nendele probleemidele. Kui teie koolis juba tegeldakse laulmisega, võite kasu saada ka meie käsiraamatust „Sing me in: sisserändaja taustaga noorte kaasamine olemasolevatesse kooridesse“.

Saate hakkama!

Ühislaulmistegevuse alustamine klassis või koolis ei nõua palju. Ainus nõue on vastutava isiku motivatsioon. Teil pole vaja erilisi oskusi, teil pole vaja laulmisele üüratult palju aega kulutada (5-10 minutit päevas on piisav) ja te ei pea planeerima kontserti 2000 kuulajale kohalikus ooperimajas. Kuid kuna te loete seda käsiraamatut, teate seda niigi! Lubage, et tutvustame teile mõnda aspekti, mis aitavad teil otsustada, milline on teie olukorras parim valik.

Kasutage olemasolevaid vahendeid, et lapsi laulma panna

Enamikel juhtudel saavad õpetajad korraldada laulmistegevusi, mis toovad kasu õpilastele, klassi dünaamikale ja õppimisvõimele ka siis, kui nad arvavad, et nad ise laulda ei oska. Vaatame seda nii: eesmärk on panna lapsed koos laulma, vahetama kultuurilist konteksti ja luua uusi sidemeid – järelikult on õpetaja lauluoskus vaid väike osa selles võrrandis. Õpetaja roll ei ole juhtida maailmatasemel kontserti, vaid kasutada oma pedagoogilisi oskusi, et panna lapsed laulma.

Paljud vahendid ja meetodid võimaldavad klassiruumis laulmist organiseerida kai ilma eelnevate oskusteta. Mõned neist on loetletud veebisaidil www.SingMeln.eu ressursside osas. Üks näide: grupi ühtekuuluvust ja õppimisvõimalusi saab täiustada, kasutades Voces8 meetodit ja pühendades iga päev mõne minuti tunni ajast laulmisele. Abi saab ka kaasalaulmiseks mõeldud CD-dest või veebivideotest, ilma et oleks vaja kasutada noote. Mõned ressursid on spetsiaalselt pühendatud kultuuridevahelisele tööle ning töötamisele erineva kultuurilise päritoluga lastega, ja võivad seetõttu olla selles kontekstis eriti kasulikud.

5 minutiga päevas jõuate kaugele

Klassis laulmise kasu saab tunda juba pärast minimaalse aja investeerimist. Laske lastel iga päev mõni minut laulda: päeva alguses või mõne rituaalse tegevuse saateks, nagu koristamine või enne matemaatikatundi või enne klassiarutelu õpilastega. Laulmine annab energiat, aitab keskenduda, parandab õiget hingamist ja lõõgastumist.

Loomulikult, kui jätate laulmisele rohkem aega ja mitmekordistate selle efektiivsust, võimaldab see teil laulda mitmekesisemat repertuaari ja välja töötada paremat seost lõimumis- ja osalemisprotsesside või kultuuridevahelise tööga. Ent kui see on teie esimene kogemus ühislaulmisega ja kui te ei suuda leida või ei saa kutsuda väljaõppinud muusikuid ega teisi abilisi, siis lähenege teemale lihtsalt ja keskenduge õpilastega suhtlemise kvaliteedile. Järgmisel aastal olete valmis astuma sammu edasi!

Kooslaulmine on õppimisvahend nii õpilasteke kui täiskasvanutele

Ühislaulmine, mis on välja töötatud integratsiooni ja osalemise soodustamiseks, pole tavaline pedagoogiline olukord, kus õpetajad annavad õpilastele sisu ja meetodid. Kui õpetaja ei näita oma üleolekut, vaid pakub selget ja organiseeritud raamistikku, saab sellest tegevusest ühine õppeprotsess, kus vahetatakse ja katsetatakse erinevat muusikat, ideid ja lugusid. Õpetaja on siin juhendaja rollis, kes ärgitab õpilasi jagama ja avastama üksteise võimekust, teadmisi ja kultuuri.

Olgu, hakkame pihta!

Kuna loete endiselt seda käsiraamatut, siis eeldame, et olete veendunud ühislaulmise vajalikkuses ja kasulikkuses oma õpilastele. Olete veendunud, aga kas ka valmis? Hakkame pihta!

Määratlege oma tegevus

Mõistke grupi ootusi

Enne alustamist on tähtis, et seate koos oma õpilastega ühise eesmärgi. Püüdke vältida laulmise ülemaailmset vääriti mõistmist: kuigi muusika on kõikjal me ümber, peate teie püüdma lapsi muusika tegemisse kaasata. Mis on õpilaste jaoks muusika, laulmine, ühislaulmine? Mida see nende jaoks tähendab? Kas erinevused ja sarnasused on kultuuridevahelised? Mõne jaoks võib muusika olla üksikisikute võistlus televisioonis; teistel võib olla peres muusikuid või nad on käinud kontsertidel muusikat kuulamas; mõned tegelevad juba laulmisega või mängivad pille jne.

Kuidas seda mõistmist saavutada? Prooviga oma õpilasi analüüsida – millist muusikat nad kuulavad? Kas neil on musitseerimise kogemust? Millised faktorid veel mängu tulevad? Selle põhjal saate valida nende jaoks parima lähenemise, mis on suunatud kas aktiivse laulmise või aktiivse kuulamise poole. Aktiivne grupiarutelu muusika teemal võib mõnevõrra vanemate laste jaoks olla hea võimalus. Näiteks, näidake neile eri tüüpi muusikute pilte, erinevates koosseisudes ning küsige, kuidas nad nähtuga samastuvad. Eesmärk on edendada ühistegevust ja panna grupp mõistma, et kõik muusikalised tegevused vajavad üksikisikute koostööd (lauljad, muusikud, heliloojad, publik, tehnikud, korraldajad, produtsendid, insenerid jne).

Arvestage sellega, et kõik õpilased ei soovi kohe alguses laulda. Mõned võivad olla pisut häbelikud, kui teised soovivad välja paista. Neid saab ka muul viisil rühmatöösse kaasata, näiteks panna nad mängima mingit lihtsat löökpilli. Sel viisil loote turvalise keskkonna, milles kõik tunnevad end kaasatuna.

Planeerige ette, kuid olge paindlikud

Mis on teie eesmärgid? Millised on teie tegevuse etapid? Milliseid muudatusi ja arengut te projektist loodate saada? Nagu kõik inimestega seotud projektid, võib ka teie plaan veidi teistmoodi areneda, kui te alguses planeerisite. Selle teadvustamine iseendale nagu ka lõppeesmärkidest kinni pidamine, aitavad teil kohaneda kõikide võimalike muutustega. Olge kindlad, kuhu tahate välja jõuda, kuid olge valmis minema ka otseteid või kasutama hoopis teisi teid! See tähendab, et enne lastega laulmist tuleb välja mõelda palju erinevaid tegevusi ja valmistada erinevaid didaktilisi vahendeid. Need tegevused võiksid olla lihtsad, ent väga dünaamilised, nii et lastel oleks kogu aeg midagi õppida ja avastada.

Spetsiifilised probleemid, millega tuleb sisserändaja taustaga õpilaste puhul arvestada

Sõltumata oma taustast on kõik lapsed ja noored sisuliselt ühesugused. Neil kõigil on samasugused võimed ja potentsiaal, isegi kui mõnel neist on teistsugused oskused, harjumused ja maailmavaated. Enamikel juhtudel ei mängi erinevused ühislaulmises rolli. Kuid nagu kõikides pedagoogilistes protsessides, võivad mõnikord tekkida spetsiifilised probleemid.

Allpool on loetletud mõned näited võimalikest probleemidest ja näited nende ületamiseks. See ei ole piiratud ega ammendav loend. Rühmajuhina peate märkama ka vaevu nähtavaid märke. Püüdke olukorda selgitada ja leida lahendusi, mis töötavad rühma jaoks.

Rühmaga suhtlemisega seotud väljakutsed

Veenduge, et teie juhised oleksid selged.

- Rääkige aeglaselt ja selgelt.
- Rõhutage tähtsaid sõnu.
- Kasutage lihtsaid lauseid, vältige keerulisi grammatilisi konstruktsioone.
- Vältige metafoore, kui te pole neid lastele eelnevalt õpetanud.
- Kasutage sõnu, mis kõlavad teistes keeltes sarnaselt.
- Kasutage sünonüüme.
- Tooge näiteid.
- Olge nii konkreetne, kui võimalik; siduge oma jutt visuaalidega.
- Kasutage pilte, esemeid, žeste, helisid ja muusikat: näidake, ärge öelge sõnadega.

Julgustage grupisest suhtlust.

- Olge lastega avatud, looge silmside, naeratage, tervitage neid nende endi keeles.
- Ärge rääkige liiga pikalt, jätke aega küsimustele.
- Julgustage dialoogi.
- Laske lastel vigu teha, aga kasutage ise õpetajana korrektseid täislauseid.
- Ärge korrake viga, vaid kasutage vastuses õiget sõna.

Muusikakultuuridega seotud probleemid

- Ettevaatust! Mõnedes kultuurides (nt Türgis, Araabiamaades, Indias või Indoneesias) kasutatakse teisi heliridu, häälestussüsteeme või rütme. Teadke, et nendest kultuuridest pärit lastel võib olla raske laulda erinevas tonaalsuses ja helistikes, või deklameerimise asemel laulma hakata või isegi peahäält kasutada. Erinevates keeltes rõhutatakse erinevaid konsonante ja häälikuid ja see võib mõjutada ka laulmist.

Erinevus ei tohiks olla puue. Äkki laulate hoopis ise lastele lihtsat võõrkeelset laulu teisest muusikakultuurist, nii et kõik saaksid seda väljakutset mänguliselt tunnetada? Määrake ekspertideks need õpilased, kes räägivad seda keelt emakeelena.

<p>Tutvustage lastele ühislaulmist. Mõnes kultuuris ei laulda üldse, ei organiseeritud kontekstis ega ka koduseinte vahel. Häält ei kasutata laulmiseks.</p>	<p>Kontserdi külastus koolitundide ajal oleks ideaalne. Kuid võite ka pühendada mõne minuti ühislaulmisest video vaatamisele: see annab aimu sellest, millise kunstivormiga tegu on.</p>
<p>Pidage meeles: mõned kultuurid ei taha kaasata keha rühmategevustesse (kehapill, teineteise puudutamine, isiklik ruum). Teised kalduvad rohkem tantsima ja füüsilist kontakti looma. Õpilased võivad olla need mõtted omaks võtnud.</p>	<p>Arutage seda õpilaste ja nende hooldajatega. Rõhutage, et kehapilli (<i>body percussion</i>) mängimine on musitseerimine.</p>
<p><u>Tervisega seotud probleemid</u> Paljud pagulaslapsed kannatavad kroonilise stressi tagajärgede all.</p>	<p>Lapsed peavad tundma end turvaliselt, et saaks uuesti keskenduda õppimisele. Proovige võtta pagulaslastega tegelemisel arvesse järgmisi aspekte. Proovige:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tõsta turvatunnet • Soodustada suhete teket • Hallata emotsioone • Hallata käitumist • Kaasata lapsevanemaid • Leida abi lastele ja endale <p>Muusikalised tegevused suurendavad pagulaslaste turva- ja kuuluvustunnet ning nende vastupanuvõimet.</p> <p>Soovite rohkem teada saada? See tasuta internetikursus aitab: https://www.augeo.nl/en/theme/refugee-children/free-online-course/ (saadaval inglise, saksa ja hollandi keeles).</p>
<p>Blokeeritud keha: inimestel, kes on traumaga kokku puutunud, esineb sageli hingamisraskusi ja füüsilist stressi. Muusika võib vallandada tugevaid emotsioone.</p>	<p>Muusika võib vallandada hulgaliselt tundeid. Püüdke töös rändetraumaga lastega võimalike traumadega tegelemise asemel töötada hoiakutega nagu lugupidamine, kuulamine, julgustamine ja tunnustamine.</p> <p>Konfliktist tingitud traumaga tegelemine pole selle käsiraamatu ega ka ühislaulmise eesmärk. Kui tuvastate käitumisi, mis viitavad sellistele seisunditele nagu äärmuslik introvertsus või ekstraversus, apaatia või agressiivsus, sotsiaalse suhtlemise puudumine jms, võib muusika olla vahend strateegias, mida tuleks sel juhul arendada vaid koos psühholoogide või spetsialiseerunud pedagoogidega.</p>

Kultuuriliste ja usuliste normidega seotud väljakutsed

Mõned õpilased võivad arvata, et nende kultuur või religioon keelab ühislaulmist koos vastassugupoolega, mitmehäälset laulu, avalikel kontsertidel esinemist, mittereligioosset repertuaari jne.

Mõned õpilased võivad kahelda, kas neil on luba täielikult osaleda.

Uurige seda küsimust. Uurige välja põhitõed konkreetsete kultuuride suhtumisest laulu. Paluge õpilastel leida oma päritolukultuuridest kuulsate laulude ja lauljate näiteid, või paluge abi nende peredelt.

Arutlege seda teemat õpilastega, et mõista, kus on tõeline probleem: kas see seisneb grupis laulmises, kas on võimalik korraldada avalikke kontserte, kas asi on mingis konkreetsetes laulus, kas asi on proovi kellaajas või on asi milleski muus? Tegelte tõelise, mitte eeldatava probleemiga.

Rääkige vajadusel kolleegidega, eelistatavalt sama taustaga kui probleemse lapse vanemad. Kooli juhtkonnaga peaks olema avatud arutelu, sest nemad teavad tihti lapse tausta kohta rohkem ja oskavad olukorrale hinnangu anda.

Loomulikult on dialoog vanemate või hooldajatega võti selle probleemi lahendamiseks.

Ja lõpuks võite rääkida ka kohalike usu- või kirikutegelastega..

Õpilased kardavad rohkem kui asi väärt, samas kui enamik kultuure ja religioone on väga avatud noorte laulmisele ja õppimisele.

Kultuuri- ja religioossete normide vastu austuse ülesnäitamine on mõnede õpilaste võimalus määratleda oma identiteeti rühmas. See võib olla nakkav mõlemat pidi: kui üks laps hakkab laulma, tulevad teised järgi. Kui üks laps jääb vait, tunnevad ka teised kohustust vaikida. Kui teate, kes on grupis liider, andke talle protsessis juhiroll. Võite lasta sellel lapsel ka rühma ees dirigeerida või lasta tal soolot laulda.

Esineda või mitte esineda? Selles on küsimus.

Muusikaga töötamine on õpilastele põnev ja inspireeriv. Pingutuse tulemuste jagamine võib olla boonus! Võite korraldada avaliku esinemise, kuid see ei tohiks olla kohustus. Mõlemal valikul on omad eelised. Pidage meeles, et vanemad on oma laste üle uhked olenemata sellest, kas nad esinevad või ei. Ning protsess on alati tulemustest olulisem.

<p><u>Esinemisega projekt</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kontsert tagab kõrge motivatsiooni, selge eesmärgi, ajakava ja tulemuse. • Õpilased näitavad uhkusega oma saavutusi. • Selle abil jagate lõimimisprojekti kooli ja kohaliku kogukonnaga. • Kontsert kaasab kohaliku kogukonna, sealhulgas sisserändaja taustaga pered. • Esinemine on kooli ja projekti jaoks promotsioonikanal (kohalik meedia, poliitikutud, sponsorid jne). 	<p><u>Esinemiseta projekt</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Aeg ja energia suunatakse õpilastega töötamiseks. • Puudub stressi tekitav tähtaeg, enda näitamine teiste õpilaste, kolleegide, vanemate ja kogukonna ees. • Projektis osalemine ja lõimimine on fookuses. • Õpilaste omavahelise suhtlemise innustamiseks saab kasutada tobedaid laulukesi. Lastele meeldib laulusõnu muuta. • Lastel on lihtsam osaleda, sest nad ei pea publiku ees esinema ja nendest ei tehta/postitata fotosid või videoid. • See võib olla esimeseks sammuks, millele järgneb kontsert järgmisel õppeaastal või semestril, kui õpetaja tunneb ennast mugavamalt ning kogenumana.
--	--

Võite ka korraldada privaatsema kontserdi valitud lapsevanematele, teistele õpilastele jne.

Looge heatahtlik ja soosiv õhkkond

Teil võib olla imeline plaan, suurepärased ideed ja ideaalne repertuaar, kuid selleks, et tegevust alustada, peate kohanduma kohaliku kontekstiga: kas teil on volitusi seda projekti teha? Kas saate kasutada kooliruumi? Kes aitavad teil kontserti korraldada? Kas kohalik kogukond lööb kaasa ja saab laulmisest kasu? Kas suudate rahastada tegevusega seotud kulutusi?

Peaksite arvestama kohaliku kontekstiga ja olema valmis seda teie projekti suhtes võimalikult soosivaks ja heatahtlikuks muutma, kaasates kogu kooli ja ülejäänud kohaliku kogukonna. Suhelge paljude inimestega. Ettevalmistav osa võtab palju aega, kuid kui saate lõpuks abikäsi ja kohalikku tuge, võite protsessis hiljem palju aega säästa. Ja kui see suurendab jõupingutuste mõju integratsioonile, võib iga investeeritud minut kahekordse kasu tuua.

Vaadake oma projekti nende vaatenurgast, keda peate veenma ja kaasama. Kõiki projekte saab kirjeldada erinevaist vaatenurkadest ja näha nende positiivset mõju. Integratsioon, osalemine ja kaasamine on kooskõlas musitseerimise ja pedagoogiliste eesmärkidega.

Investeeringe ressursse

Ühislaulmisprojektidel võib olla mitmeid vorme, ent need ei pea olema kulukad ega keerulised. Teil on juba ligipääs eduka laulmistegevuse järgmistele komponentidele:

Vajalikud elemendid:	Teil juba on:
Koht, kus kokku saada ja laulda	Ligipääs klassiruumile või mõnele teisele avalikule ruumile.
Aeg	10 minutit päevas, mis on piisav. Ühislaulmine ei pea olema ajakulukas. Seda võib integreerida klassirituaalidesse või liita õppekavasse.
Muusikalised oskused	See käsiraamat aitab teid edasi. Meie usume, et kõik õpetajad suudavad klassiruumis laulmistegevust läbi viia. Isegi ilma eelneva laulmiskogemuse ja väljaõppeta, isegi siis, kui õpetaja arvab, et ta ei oska laulda, on võimalik teha laulmisega seotud tegevusi.

Vajalikud elemendid:	Teil juba on:
Laulud, mida laulda	Ligipäas meie käsiraamatule „Sing Me In: repertuaarijuhend“, tasuta alla laadimine www.singmein.eu
Muusikaline saade	CD-mängija, nutitelefoni ühenduvad kõlarid või muud sarnased võimalused. Võib-olla on koolis mõni pill, äkki isegi klaver?
Esinemisvõimalus [vabatahtlik]	Teised klassid või vanemate grupid, kellele saate esineda. Teine võimalus on esineda mõnel kooliüritusel. Rõhutame veelkord, et laulmine on paindlik tegevus, mille jaoks pole vaja keerulist ja kulukat logistikat.

Kaasake õpilased

Teie tegevus on mõeldud kogu klassile või õpilaste rühmale, mitte ainult neile, kellel on sisseandaja taust. Eesmärgiks on kasvatada positiivset kollektiivset kuuluvustunnet ja pakkuda lastele võimalust olla uhke oma erinevuste üle: keeled, hobid või muusikastiilid. Need erinevused loovad võimalusi suhelda eakaaslastega nii koolis kui ka väljaspool kooli ja väiksemates rühmades.

Ühislaulmine aitab erinevused mõneks ajaks unustada ja toob rühma ühise eesmärgi nimel kokku. Nagu kirjutab Anne Haugland Balsnes⁶: „Kooris aitavad kõik kaasa kollektiivse heli loomisele. Õpitakse uusi laule ja arendatakse oskusi. Kooris laulmine arendab meisterlikkust, mis omakorda suurendab enesekindlust ja soosib teadmist, et oled tähtis nii endale kui teistele.“ Kasu saavad mõlemad – nii grupp kui iga üksikisik. Siin mängivad olulist rolli ka projekti nimi ja viis, kuidas te seda õpilastele esitlete.

Kaasake kooli juhtkond

Enamikel juhtudel ei saa te koolis midagi teha ilma juhtkonna heakskiiduta. Seda enam, kui tegevus vajab lisatunde, klassiruumi kasutamist väljaspool koolitunde, rahalist toetust jms. Kooli juhtkond tuleb kaasata vastaval tasemel. Igal koolil ja igal riiklikul haridussüsteemil on erinevad prioriteedid. Kui teie koolil on pedagoogiline projekt või kontseptsioon, lugege see hoolikalt läbi, et näha, kuidas teie projekt sellega sobitub ja kuidas saate oma argumente selgesõnaliselt väljendada. Näiteks võite välja tuua järgmised aspektid:

- Integratsiooniprojektid on kasulikud kogu koolile, mitte ainult sisseandaja taustaga õpilastele.
- Ühislaulmine avaldab positiivset mõju õpilaste õpivõimalustele ja -tulemustele.
- Ühislaulmine parandab koostööd õpetajate ja klasside vahel.
- Ühislaulmine hõlmab paljusid ametliku õppekava valdkondi.
- Ühislaulmisel on madalad kulud.
- Ühislaulmine või saada positiivset vastukaja kohalikus meedias.

Kutsuge kooli juhtkond proovidesse. Jagage nendega rõõmu ja avalikkuse tähelepanu, näiteks korraldage juhtkonnaga intervjuu, kui te projekti kajastatakse meedias.

Kaasake koolikogukond

Teie projekti eesmärk on kindlustada, et õpilased leiaks klassis oma koha. Võiksite võtta ühendust lastevanemate nõukogu esindajatega, teiste õpetajate ja halduspersonaliga, sest nemad saavad teid väikese ürituse korraldamisel aidata.

Kaasake vanemad ja perekond

Vanemad ja sugulased (või hooldajad) võivad laulmisele palju juurde anda, eriti kultuuridevahelises kontekstis. Mõnede projektide alguses kaasatakse ka vanemaid laulmisesse, et saaksid kogeda ühislaulmise jõudu. Kas olete kunagi küsinud oma õpilastelt, kes nende kodus laulavad? Või kelle peres on muusikuid? Või kas vanemad oskavad pakkuda lihtsaid laulukesi, mida nad lapsepõlves laulsid? Interneti abil saate leida kasulikke allikaid nende laulude kohta (nt videoid või isegi noote ja laulusõnu).

⁶ Anne Haugland Balsnes (sünd. 1969) on muusikaproffessor ja uurimistöde juht Agderi ülikoolis ja Ansgari ülikooli kolledžis Kristiansandis, Norra. Ta töötab ka dirigendi ja lauljana

Kui näete, et vanemad ei taha laulda ja musitseerida, siis võiksite tutvustada neile oma projekti. Näidake neile, mida te lastega teete ja milliseid laule laulate. See aitab neil mõista, et laulmine ja musitseerimine võib olla lõbus. Samuti võib see aidata sisserändaja taustaga vanematel keelt õppida.

Kaasake kohalik kogukond

Teie projekti eesmärk on tagada, et õpilased leiaksid oma koha ka suuremas kogukonnas. Sellisel juhul võiksite võtta ühendust kohalike (laste)kooride, kultuuriseltside, naaberkogukondade keskustega, raamatukogude ja teiste kohalike organisatsioonidega, mis on seotud noorte sisserändajate päritolukultuuridega. Andke neile teada, mida teete, ja leidke võimalusi koostööks.

Kaasake professionaalid

Igaüks oskab laulda. Igaüks saab panna õpilasi laulma. See on tõsi ja tõestatud. Aga kui te ei julge ise laulmistegevust alustada, võite alati paluda professionaalide abi. Paljud inimesed pühendavad oma elu muusikaliste ja pedagoogiliste oskuste täiustamisele: koorijuhid, muusikaõpetajad, instrumentalistid, muusikaterapeutid ja muusikaekspertid.

Peale nende on veel palju inimesi, kes on saanud koolituse ja kogemuse sotsiaalse lõimimise alal. Paljudel juhtudel võidab teie projekt tohutult, kui toetute kvalifitseeritud professionaalsele abile. Need profid võivad isegi pühendada nende enda vahendeid selle nimel, et teie projekti edasi aidata. Edu võti on mõlema poole ootuste ja meetodite välja selgitamine. Kasutage seda käsiraamatut, et jagada ja arutada oma ideed ja projekti ning seejärel välja töötada selgete eesmärkidega ühisprojekt.

Kui teil on koorijuhi või muusikaõpetaja palkamiseks rahalisi vahendeid, pidage nõu riikliku või kohaliku kooriühinguga või kohaliku muusikakooliga. Kohalikud koorid või muusikakoolid oskavad pakkuda kasulikke kontakte. Võimaliku abistajaga suhtlemisel peate väljendama võimalikult selgelt oma projekti eesmärgi integratsiooni, kogukonna ülesehitamise ja sidususe osas. Kui annate oma kontaktile seda käsiraamatut lugeda, võib see olla hea algus arutelule, vältimaks arusaamatusi ja tuues kaasa viljaka koostöö.

Muidugi on professionaali palkamine kulutus. Kuna see käsiraamat on üleeuroopaline, ei saa me siin anda mingeid võimalikke maksumusi. Teil oleks kõige õigem küsida riiklikult või kohalikult kooriühingult, kui suur on koorijuhi tavaline tasu. Kuid pidage meeles, et te ei pea maksma mitte ainult tegeliku tööaja eest, vaid ka aja eest, mis kulub ettevalmistusele, lisaks veel reisikulud, maksud ja sotsiaalkindlustus.

Leidke ja kaasake nn suursaadikud

Laulmise parimad suursaadikud on lapsed ise. Võite kasutada oma tegevuse edendamiseks ja tõhustamiseks ka kohalike kuulsuste toetust.

Kaasake meedia

Kõrvalseisjad mõõdavad ükskõik millise projekti edu tihti meediakajastuse põhjal. Kui suudate äratada kohalike ajalehtede või raadiojaamade huvi, võib projekt saada kergemini toetust juhtkonnalt, kohalikult omavalitsustelt või sponsoritelt.

Õpilastega seotud projektide puhul võib nende töö tunnustamine ja saavutustest kirjutamine/ rääkimine teha osalejad tõeliselt uhkeks. Enne, kui jagate meedias õpilaste fotosid, küsige kindlasti vanemate või seaduslike hooldajate selgesõnalist nõusolekut.

Otsige ja otsustage, mida laulda

Laadige „Sing Me In: Repertoire Guide“! (repertuaarijuhend)

Tasuta juhend, mis aitab leida teemakohast repertuaari, muusikamänge ja tegevusi oma projekti planeerimiseks. www.singmein.eu

Teil on nüüd vajalik motivatsioon ja tugi, vahva! Aga üks küsimus on veel õhus: mida laulda? Ja kuidas? Laulude ja muusikamängude valik on lihtsam, kui oskate arvata. Selles lõigus leiate üldisi ideid ja inspiratsiooni.

Kuid selleks, et aidata teil minna veelgi kaugemale, oleme välja töötanud „Sing Me In: repertuaarijuhendi“, mille saate alla laadida meie projekti veebisaidilt. See sisaldab lugude ja harjutuste nimekirja, mida saate uurida ja kasutada. See hõlmab paljusid kultuurivaldkondi ja on koostatud vanusrühmade printsiibil. On ka lingid videosalvestustele, nii et saab laulda ilma nooti lugemata. Vaadake järele! Organisatsioon „Piirideta muusikud“ („Musicians Without Borders“) pakub ka online-juhendit, mis on motiveeriv ja väga praktiline: <https://www.musicianswithoutborders.org/manual/>

Jätke meelde, et peamine eesmärk on protsess ise. Muusikaline tulemus on teisejärguline, kuigi ka kvaliteet on lastele motivatsioonifaktoriks. Minge kindla peale välja ja samm sammult: alustage lihtsamate asjadega, et kasvaks usaldus nii teie kui noorte lauljate võimesse. Lastega laulmise üks aspekt on aidata neil leida oma hääl. Hääl, millega nad räägivad ja hääl, millega nad laulavad. See võib olla hirmutav, nii et laulmine peaks olema lõbus ja atraktiivne tegevus.

Peast laulmine – korda ja tee järgi

Muusika on heli, nii et kõige loomulikum viis muusikat jagada on kuulates ja imiteerides. On palju erinevaid viise selleks, et lapsed õpiksid laule lihtsalt kuulmise järgi. Siin on mõned soovitused:

Imiteerige helisid

Õigel kõrgusel helide imiteerimine võib olla päris keerukas. Sellest saab grupitöö, kui annate hääle kellelegi grupist, kes selle omakorda edasi annab.

Hingamine on heli tekitamisel oluline element. Õige heli tekitatakse diafragma kaudu sügavalt hingates. Kuna lapsed laulavad kõrgema häälega kui täiskasvanud, on oluline valida ka kõrgeid helikõrgusi.

Õppige laul ise enne selgeks

Veenduge, et teie õpetajana oskaksite laulu hästi. See ei tähenda, et te peaksite ideaalselt viisi pidama või rütmi tunnetama. Kuid te peate tundma laulu ülesehitust. Harjutage seda helifaili või video abil. Viige end kurssi õige hääldusega. Ning kuulake hoolikalt.

Kui hakkate laulu õpetama, võite selle ette laulda ja paluda lastel seda korrata. See on lihtne, kuid ilmingimata mitte kõige lõbusam või efektiivsem viis, kuigi esmalt kuulamine ilma järele laulmiseta teeb õppimise tõenäoliselt sujuvamaks.

Kuulake laulu

Laulge laulu ise või kasutage salvestust. Salvestus kõlab tihti paremini, kuid lastele on oma õpetaja hääle kuulamine innustavam. Õpilased kuulavad tähelepanelikult ja võivad üllatuda teid laulmas kuuldes. Kui teie laulate, liituvad nad suurema tõenäosusega.

Küsige laulu kohta küsimusi

Näiteks:

- Mitu korda lapsed mingit sõna kuulevad?
- Milliseid pille nad ära tunnevad?
- Mis keeles laul on?
- Mis emotsiooni nad kuulevad või tunnevad?
- Kas nad suudavad välja mõelda liigutusi, mis lauluga sobivad?
- Kas (keha)pill (body percussion) sobiks lauluga?
- Kas lastel on kodus pille, mis selle muusikaga sobiks? Kas nad saaksid neid tundi kaasa võtta?

Aidake neil mõista laulu ülesehitust.

- Kas laulul on refrään või salmid?
- Kas mõned lõigud on sarnased?
- Kas ülesehitus on range vormiga?

Õpetajatele, kes nooti tunnevad või neile, kes ei tunne, aga kellel on hea muusikaline kuulmine, võib laulu erinevate fraaside graafilise notatsiooni tegemine olla hea idee. Laske lastel ära arvata, milline noodipilt sobib millise fraasiga laulust. Võite notatsiooni välja printida või käsitsi eri lehtedele joonistada ning lasta lastel see õigesse järjekorda panna.

Kõik need harjutused on vaid mõned paljudest, mis näitavad, et muusika kuulamine on esimene samm ja seetõttu väga oluline. Sõltuvalt loost ja oma taustast õpetajana võite välja mõelda muusikamänge laulmata, lastes lastel muusikat tundma õppida näiliselt passiivsel viisil.

Pärast mõningate kuulamisharjutuste tegemist on laulu õpetamine lauldes palju lihtsam.

Ja nüüd võite:

- Laulda ja lasta lastel korrata.
- Alustage laulmist ja laske lastel terve grupina fraas lõpetada.
- Alustage laulmist, kõndige ringi ja laske ühel lapsel fraas lõpuni laulda.

Jäämurdjad

Nn jäämurdjad sobivad suurepäraselt rühmalikmete esmakordseks tutvustamiseks ja suhtumise sätestamiseks. Klassisituatsioonis on need ideaalseks vahendiks kooliaasta alustamisel või uute õpilastega tutvumisel. Nende kasutamine on alati lõbus ja lisades muusika, laulavad lapsed ilma hirmuta.

Lihtsaid jäämurdjaid leiab internetist, näiteks kogutud tegevused töötubades Partners for Youth Empowerment (<http://pyeglobal.org/workshop-activities-icebreakers/>).

Soojendus

Alustage füüsilise soojendusega: raputage oma keha, plaksutage käsi, tehke erinevaid hääli. Laulmine pole staatiline tegevus, seega ärge käskige lastel istuda, vaid laske neil oma keha erinevat moodi liigutada.

Jagage nimesid

See on lihtne näide, millega töötada. Nimetage laste nimesid koos tegevuste või rütmidega – põhimuster, mida saab kasutada mitmete variatsioonidega. Kordamine koos kehalise liikumise või iseloomustava üksikasjaga on hea moodus nimede meelde jätmiseks.

- Juht (inimene #1) ütleb oma nime.
- Grupp kordab seda.
- Inimene, kes on juhust paremal käel (inimene #2) ütleb oma nime.
- Grupp kordab seda ja siis läheb tagasi ringi algusesse ehk ütleb #1 nime, siis #2 nime.
- Seejärel läheb järg vasakult järgmisele inimesele (inimene #3).
- Inimene #3 ütleb oma nime; grupp kordab.
- Seejärel läheb järg jälle algusesse, korrates #1, #2 ja #3 inimeste nimesid ning järg jõuab #4 kätte. Muster kordub terve ringi vältel.

Järgnev jäämurdja toob välja rühma mitmekesisuse mitmel moel:

- Mängige või laulge laulu – see võib olla laul, mida soovite hiljem lastele õpetada – ja paluge lastel ringi liikuda.
- Katkestage muusika ja laske lastel paaridesse võtta.
- Õpetaja küsib küsimuse, nagu näiteks „Mis on su lemmiksöök?“ (või „Oled sa hommiku- või õhtuinimene?“, „Mis on su hobi?“...)
- Lapsed vastavad paarilisega küsimusele.
- Mängige uuesti muusikat ja lapsed liiguvad edasi.
- Peatage muusika.
- Lapsed valivad uued paarilised.
- Õpetaja küsib teise küsimuse.
- Korrake 4 või 5 korda erinevate küsimustega.

Siin on mõned alternatiivid:

- Nips, plaks, nips, nips: Alustage rütmi põlvede patsutamise, plaksutage käsi, tehke parema käega nips, tehke vasaku käega nips. Jätkake neljapeale rütmiga: nips, plaks, nips, nips. Juht ütleb nips-nips kohal oma nime. Grupp kordab seda nime. Inimene #2 ütleb oma nime ja järg läheb edasi ringis vasakule. Te võite lasta kas kõigil öelda üksteise järel oma nime või te võite ka iga kord viimase nime lisada nende nimede hulka, mida terve ring kordab.
- Nimi ja tegevus: juht ütleb oma nime, tehes samal ajal mingi liigutuse, mida grupp järele teeb jne.
- Nimed ja omadussõnad: laske igal lauljal öelda oma nimi, millele eelneb sama algustähedega algav omadussõna, nt

lõbus Laura.

Tegevused, mis näitavad, et kuulume erinevatesse gruppidesse

Kõik on erinevad. Iga inimene kuulub erinevasse alarühma, sõltuvalt alarühma määratlusest. Päritoluriik või kultuuriline taust on vaid mõned omadused, mis määratlevad teie isikut. Mõned harjutused aitavad grupil mõista, et kõik võivad olla erinevad.

Näiteks võite kasutada rühmadesse jagamist: paluge õpilastel end paigutada ruumis vastavalt erinevatele kriteeriumitele kas gruppidesse, või rivina, kui soovite numbrilisi tulemusi, nagu näiteks „Mitu venda või õde sul on?“.

Siin on mõned näited:

- Kui mitut keelt sa räägid?
- Mitmest keelest sa aru saad?
- Kas sul on pikad või lühikesed juuksed?
- Kas sulle meeldib rohkem pitsa või friikad?
- Mis keelt sa kodus räägid?
- Mis su lemmiktoit on?
- Kellel on kodus kass?
- Kes oskab mingit pilli mängida?
- Mitu õde ja venda sul on?
- Jne.

Muusikaga mängud

Plaksutamine

Rütm, tants ja kehapiir (body percussion) on lastega töötades väga olulised ja stimuleerivad vahendid. Kasutage neid nii palju, kui saate. Lihtsad plaksutused aitavad lastel süveneda ning oma keskendumisvõimet arendada. Alustage mingi rütmi plaksutamist, mida lapsed saaks järgi plaksutada. Esimene eesmärk on plaksutada sama rütmi. Kuid edasi mängides tuleks uueks eesmärgiks püstitada üheaegne koos plaksutamine. Kõik peaksid üksteist jälgima, et kõlaks ainult üks heli. Hea ülesanne grupina töötamiseks. Saate seda teha ka topside või löökpillide abil. Alustage lühikesest mustrist, kuid muutke seda järk-järgult keerukamaks. Videonäidis on olemas „Sing Me In: repertuaarijuhendis“ ja ka veebilehel www.SingMeln.eu.

Ringmängulaulud

Ringmängulauludes antakse häält, viisi või rütmi ringis ühelt inimeselt teisele edasi. Teine variatsioon sellest on anda lauldes edasi münti, mille ringi keskel olev inimene peab üles leidma. Videonäidis sellest on esitatud „Sing Me In: repertuaarijuhendis“ ja ka veebilehel www.SingMeln.eu

Häälitsused ja tähenduseta tekstid

On palju laule, mis ei ole konkreetse keeles, vaid mis mängivad häälikutega. Seejuures kaovad keeltevahelised erinevused ning kõigil on võrdselt väljakutset ja rõõmu. Palun pidage meeles, et mõned lapsed ei julge lauldes improviseerida. Rütmide ja liikumiste kasutamine võib olla nende jaoks lihtsam.

Näidisvideo, kus tantsimisel kasutatakse pulki, on üleval „Sing Me In: repertuaarijuhendis“ ja meie veebisaidil www.SingMeln.eu

Lihtsad laulud

Lihtsaid laulukesi saab laulda rutiinsete tegevuste kõrvale, näiteks alustades koolipäeva, koristades tuba, riietudes jms.

Kasutage lihtsaid laule, mis teile meeldivad. Otsige neid oma maa lastelaulude hulgast või kasutage „Sing Me In: Repertoire Guide“ (repertuaarijuhendit) veebilehel: www.SingMeln.eu

Haarake pliiatsid! Alustage oma projekti!

Iga tegevus on unikaalne. On aeg maha istuda ja detailselt oma projekti planeerima hakata. Visandasime kontrollnimekirja vormis mõned küsimused. See on kõigest lähtepunkt, võtke siit kõik, mis on teile kasulik!

Kontrollnimekiri

Uurimisfaas

- Kas tunnete oma õpilasi?
  - Millised on õpilaste muusikalised võimed?
  - Milline muusika neile enda sõnul meeldib?
  - Millist muusikat nad tegelikult kuulavad? (žanrid, kultuurilised piirkonnad, jne.)
  - Millised on õpilaste ootused?
  - Mis keeli grupis räägitakse ja loetakse?
- Millistel kohalikel kultuuriasutustel on ressursse kultuuriliste, hariduslike ja ühiskondlike tegevuste tarbeks?
- Millised kultuuridevahelisi kogemusi, tugiisikuid/ spetsialiste või institutsioone te oma piirkonnas teate?

Määratlemisfaas

- Mis on projekti eesmärgid?
  - Millised on teie personaalsed eesmärgid?
  - Millised on eesmärgid õpilastele?
  - Millised on eesmärgid integratsiooni, pedagoogika või kultuuridevaheliste suhete vallas?
  - Kas soovite nende eesmärkide teemal suhelda? Projekti tutvustamine lastele, lapsevanematele ja avalikkusele võib sisulisest eesmärgist erineda, näiteks integratsiooniprojekti võidakse suhtuda teistsuguse pilguga kui muusikaprojekti.
- Mis on projekti formaat?

- Milline on ajakava? Kui pikalt, kui tihti, millal, jne.
- Mida soovite laulda, milliseid muusikamänge proovida ja jagada?
- Mis on teie tegevuse nimi? Kas teil on ideid pealkirjaks? Kas te tahate osavõtjate kaasamist nime leidmisel?
- Kes tunde läbi viib? Kust te läbiviija leiata?
- Kuidas projekt ülejäänud klassi/kooli õppekavaga klappib? Kas laulmine kuulub õppekavasse?
- Milliseid ressursse vajate?
  - Milliseid väliseid ressursse te vajate? Repertuaar, pillid, ruum, aeg?
  - Loetlege ajalised investeeringud: ettevalmistusaeg, toimumisaeg ja oma koolikogukonnale aruandluse esitamise aeg. Veenduge, et loote efektiivse tegevuse reaalse ajaplaneeringuga.
  - Kui palju raha vaja on? Kui suur on eelarve? Arvestage nootide, CDde, professionaali palkamise või väikese kontserdi korraldamise kuludega.
  - Mõelge sellele, milliseid rahastamisallikaid saate kasutada: koolifondid, lapsevanemate panus, rahakogumisüritused, kohalikud omavalitsused, sponsorid või partnerlused teiste institutsioonidega.
  - Millist tüüpi saali vajate? Pidage meeles, et teil on vaja head ruumi, kus pole liiga palju kaja ja mis on kaitstud välise müra eest. Vältige liigseid sensoorseid stiimuleid.
- Millist tuge vajate?
  - Kas saate tuge kooli juhtkonnalt ja teistelt õpetajatelt? Mõelge kooslaulmisele teiste õpetajatega ning näidake neile, mida te lastega teete.
  - Kas saate tuge kohalike omavalitsustelt?
  - Kuidas teavitata ja/või kaasate lapsevanemaid?

Läbiviimisetapp

- Kas projekt kulgeb ootuspäraselt?
- Milliseid vajadusi on vaja kohandada?
- Kas saate tagasisidet õpilastelt, et tuvastada probleeme?
- Kas õpilased tunnevad end projektis vabalt?

Hindamisetapp

- Kas projekt õnnestus lootuste kohaselt?
- Kas näete õpilaste arengut järgmistes valdkondades:
  - Sotsiaalne käitumine ja sotsiaalsed oskused
  - Õppimisoskused
  - Keeleoskus
  - Muusikalised oskused
  - Rõõm
  - Kuuluvustunne
  - Osalemine
- Kuidas on arenenud suhted koolikogukonna ja noorte sisserändajate vahel? Või noorte sisserändajate suhted:
  - Teiste õpetajatega
  - Vanematega
  - Kohaliku kogukonnaga

Abivahendid ja viited

Abivahendid

„Sing Me In: Repertoire Guide” (repertuaarijuhend)

Palun, vaadake repertuaarijuhendit, mille töötasime välja selle käsiraamatu lisana. Seda saab kas alla laadida või vaadata internetis meie veebilehel www.SingMeln.eu.

Viited

Welch, G.F. (2015). Singing behaviour and development across the lifespan. Invited keynote presentation, Berlin,

20th March, 2015. EU 'Singing Cities' Project.

Welch, G.F. (2012). The Benefits of Singing for Children. London: International Music Education Research Centre.

https://www.researchgate.net/publication/273428150_The_Benefits_of_Singing_for_Children

Welch, G.F. (2011). The Benefits of Singing for Adolescents. London: International Music Education Research Centre.

https://www.researchgate.net/publication/273427833_The_Benefits_of_Singing_for_Adolescents